

CU PRIVIRE LA STAREA DE SPIRIT A ȚĂRĂNIMII BĂNĂȚENE ÎN TIMPUL RĂSCOALEI POPULARE DIN 1784

IOAN MUNTEANU
MARGARETA CUREC

Răscoala populară condusă de Horea, Cloșca și Crișan înscris un moment semnificativ în procesul de constituire a națiunii române, de formare a conștiinței naționale. Marea izbucnire de revoltă a țărănimii iobage la 1784 se constituie într-un eveniment de interes general românesc, pune în lumină năzuințele de libertate socială și unitate națională ale poporului român, în totalitatea sa. „Revoluția de la 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan și revoluția de la 1821 din Țara Românească condusă de Tudor Vladimirescu — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — au pus puternic în evidență atât marile resurse revoluționare ale maselor populare, cât și năzuința imperioasă spre unitate a celor trei principate românești.”¹ Prin problematica ridicată în planul mișcării sociale și naționale, înscrisă limpede în programul ei, lupta țărănimii transilvănene a iradiat o stare de spirit revoluționară și a polarizat atenția, interesul și solidaritatea tuturor regiunilor românești.²

Flacăra răscoalei lui Horea a generat o intensă frământare și în rîndul maselor bănățene. Ea viza aceeași populație românească majoritară³, structuri socio-economice asemănătoare, aceleași speranțe și năzuințe de libertate. Anexat la Imperiul habsburgic în urma unor războaie de cucerire, Banatul avea să suporte vicisitudinile unui regim interesat în obținerea unor avantaje maxime prin exploatarea bogățiilor și locuitorilor săi.⁴

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Adunarea festivă consacrată sărbătoririi a 65 de ani de la făurirea statului național unitar român. 1 decembrie 1983*, în „Anale de istorie”, XXX, 1984, nr. 1, p. 4.

² D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I—II, București, 1979; Șt. Pascu, *Ce este Transilvania?* Cluj-Napoca, 1983; Șt. Pascu, *Revoluția populară de sub conducerea lui Horea*, București, 1984; C-tin Corbu, *Rolul țărănimii în istoria României. Sec. XIX*, București, 1982; N. Edroiu, *Răsunetul european al răscoalei lui Horea*, Cluj-Napoca, 1976 etc.

³ În anul 1774 populația Banatului era de 375.740 locuitori, din care 222.000 români (58,55%). Din cele 642 localități existente în perioada respectivă, 422 erau locuite numai de români, iar în alte 84 românii conviețuiau cu sîrbii și germanii, populînd deci 506 localități (78,81%). Cf. J. J. Ehrler, *Banatul de la origini pînă acum — 1774*. Prefață, traducere și note de Costin Feneșan, Timișoara, 1982, p. 12—14.

⁴ Studii de referință analizează competent această realitate. Vezi: P. Drăgălina, *Istoria Banatului Severin*, Caransebeș, 1900; A. Țintă, *Colonizările habsburgice în Banat. 1716—1740*, Timișoara, 1972; George Popoviciu, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904; Bujor Surdu, *Răscoala antihabsburgică din Banat (1737—1739)*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. II, 1957; A. Țintă, *Aspecte din lupta maselor populare din Banat împotriva exploatării habsburgice în prima jumătate a secolului XVII*, în „Studii și articole de istorie”, vol. II, 1957; I. Stoia Udrea, *Răscoala țărănească din Banat de la 1738—1739*, Timișoara, 1945 etc.

Munca țaranului român era destinată să acopere nenumăratele cereinte ale stăpînului de moșie și, mai cu seamă, ale statului habsburgic. Reglementarea urbarială efectuată de autoritățile habsburgice în anul 1780 are la bază principiul reorganizării și consolidării raporturilor feudale.⁵ Însăși autoritățile locale sînt nevoite să informeze Curtea imperială de greutatea sarcinilor care apasă asupra locuitorilor. Episcopul Timișoarei vorbește de impozite prea mari, iar Hidebrand, însărcinatul Consiliului de stat cu coordonarea colonizărilor în Banat, afirmă că țaranii se plîng peste tot deoarece sînt supraîncărcăți cu obligațiile de muncă și nu-și pot cultiva terenurile ce le posedă; că dările și corvezile sînt „excesiv de grele și numeroase”.⁶ Realitatea este confirmată și de constatările împăratului Iosif al II-lea cu prilejul vizitelor făcute în Banat și Transilvania.⁷

Încartiruirea și transportul unităților militare habsburgice, contribuțiile extraordinare generate de necesitățile militare, prestațiile de muncă gratuită la ridicarea cazărnilor, abuzurile funcționarilor imperiali⁸, completau tabloul neajunsurilor maselor producătoare și, în aceeași măsură, accentuau atmosfera de nemulțumire, întrețineau o neconținută agitație în lumea celor asupriți. Declanșarea mării răscoale țărănești în Transilvania a găsit astfel în situația din Banat un climat prielnic de cuprindere și manifestare.

Autoritățile habsburgice își dau seama că existau condiții pentru o ridicare a satelor bănățene și sînt foarte atente la starea de spirit a locuitorilor români, urmărind prin toate mijloacele să împiedice extinderea răscoalei și în această provincie românească. Cu atît mai mult cu cît informațiile primite le indicau o creștere puternică a tensiunilor sociale. Congregația generală a comitatului Caraș înștiințează Comisiunea regească, la 15 noiembrie 1784, că românii bănățeni „avînd exemplul și poate și instigații din partea celor ce trec din Transilvania” se arătau „gata de orice răzvrătire și omoruri”.⁹ Ingrijorarea autorităților față de asemenea „instigații” era reală din momentul în care pe teritoriul Banatului au fost descoperiți mai mulți țărani veniți din regiunile cuprinse de răscoală.

În noiembrie 1784 au fost încarcerati și dați în judecată Costa Georie, Gaița Mihai, Gancha Iosim și Costar Petru din localitatea Rîșculița, comitatul Zarandului, toți prinși fără pașaport pe teritoriul comitatului Caraș și urmăriți ca suspecți¹⁰. Din registrul de procese verbale ale Con-

⁵ D. Prodan, *Reglementarea urbarială din Banat de la 1780*, în „AIIC”, XII, 1969, p. 295—304.

⁶ P. Drăgălina, *op. cit.*, p. 142—150; I. Negru, *Contribuții la cunoașterea Banatului*, în vol.: „Banatul de altădată”, vol. I, Timișoara, 1944, p. 104; A. Țintă, *Răsunetul răscoalei condusă de Horea Cloșca și Crișan în Banat*, în „Studii”, XIII, 1960, nr. 4, p. 221—238.

⁷ I. Negru, *op. cit.* (*Jurnalul de călătorie din 1773 al împăratului Iosif al II-lea*), p. 69—110.

⁸ P. Drăgălina, *op. cit.*, p. 150 și urm.; A. Țintă, *Răsunetul răscoalei...*, p. 222—223.

⁹ I. Boroș, *Rapoartele vechiului județ Caraș și alte informațiuni despre revoluția lui Horea*, în „Analele Banatului”, IV, 1931, nr. 1, p. 90—91.

¹⁰ Arh. Stat. Timișoara, fond *Prefectura județului Severin*, reg. 13/1784, f. 4.

gregației comitatului Caraș aflăm că în noiembrie 1784 a fost prins, fără pașaport pe teritoriul comitatului, locuitorul Rusalim Micșa, venit din Transilvania¹¹. A fost judecat și închis. Erau suspecți de agitarea țăranilor bănățeni și reținuți pe baza ordinului comitatului, ca o măsură de precauțiune față de răspîndirea revendicărilor formulate de răscoala transilvăneni. De altfel, la 13 decembrie 1784 președintele Consiliului locotenențial regal maghiar, contele Nicky, aducea la cunoștința Congregației comitatului Timiș că răscoala din Transilvania erau în corespondență cu locuitorii din satele comitatelor vecine¹². Se ordona un control sever asupra scrisorilor și trecerilor de oameni. Cazurile menționate nu erau izolate și întâmplătoare, întrucît și la începutul anului următor Congregația comitatului Caraș era informată de faptul că în localitatea Tomești, cu prilejul unei operații militare împotriva lotrilor, au fost găsiți „cîțiva transilvăneni necunoscuți, care au fost prinși și trimiși din localitate în localitate în Transilvania”¹³.

Teama autorităților habsburgice de o posibilă extindere a mișcării țăărănești și în celelalte regiuni românești era accentuată și de faptul că pe teritoriul comitatului Caraș au fost descoperiți mai mulți români de peste Carpați, aflați în drum spre zonele cuprinse de răscoală în Transilvania. Scaunul de judecată al comitatului Caraș, întrunit la 27 noiembrie și primele zile ale lunii decembrie 1784 pentru revizuirea unor probleme criminale, a luat în dezbateri și cazul „lui Nicolae Munga din Principatul Valahiei, originar din Tirgul Jiu”¹⁴, suspectat de pașaport fals, împreună cu alți patru însoțitori.

Procesul verbal al ședinței scaunului de judecată face precizarea că numitul Nicolae Munga și însoțitorii săi au fost prinși pe teritoriul comitatului Caraș „cu ocazia nelegiuitei răscoale provocată de plebea valahă din Transilvania, care a ajuns în vecinătatea Mureșului, în părțile comitatului Arad”¹⁵. Au fost arestați și întemnițați în carcera comitatului, deoarece se îndreptau spre localitatea Valea Mare (sat aparținător, azi, de comuna Gurahonț) situată în imediat apropiere a Zărandului, focarul principal al răscoalei populare din 1784. Cei patru însoțitori sînt menționați cu numele: Ion Muntian, zis Belgredany; Sandu Bitsu, Tatu Mărculescu și Vasile Puița. Informația, considerăm, atestă, odată în plus, *caracterul național, general românesc*, al răscoalei populare condusă de Horea.

Știrile privind marea ridicare revoluționară a țăranimii din Transilvania, pătrunderea refugiaților și, posibil, a emisarilor lui Horea¹⁶, dovezile concrete de solidaritate ale românilor din Principate, au contribuit la intensificarea frământărilor și agitațiilor din Banat. Unul din

¹¹ *Idem*, f. 5.

¹² Nikola Gavrilović, *Documente din arhivele jugoslave referitoare la răscoala din 1784, condusă de Horea, Cloșca și Crișan*, în „Studii și materiale de istorie medie”, vol. IV, București, 1973, p. 373—374.

¹³ *Idem*, reg. 17/1785, f. 322, proces-verbal nr. 219.

¹⁴ *Idem*, reg. 13/1784, f. 1—3.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Altfel nu s-ar explica dispoziția președintelui Consiliului de locotenență maghiară, contele Nicky, din 13 decembrie 1784. Și nici ordinele comitatelor pentru reținerea suspectilor din 9 noiembrie 1784 etc.

contemporanii răscoalei populare din 1784, publicistul Geisler Adam Friederic¹⁷, într-o broșură¹⁸ scrisă la Alba-Iulia și Sibiu în timpul procesului răsculaților și puțin timp după aceea, cunoscător, deci, al evenimentului și bine informat, după cum rezultă din datele consemnate, face mențiunea că „nici în Banat situația nu era prea sigură, românii de acolo își exprimau satisfacția față de acțiunea fraților lor din Transilvania; ei începură să-și ridice glasul și ciți puteau se grăbeau în brațele răsculaților”¹⁹. Aceeași realitate este reținută și de administratorul domeniului Hunedoara, care scria la 21 noiembrie 1784: „supușii din satul fiscal Bătrina au adus la cunoștință că și din partea bănățeană, de care este aproape acest sat, sint de așteptat răscoale și tilhării; ei bănuiesc aceasta din înhăitarea²⁰ țăranilor bănățeni și din staționarea lor în pădurile din apropiere”²¹.

Cazurile de nesupunere față de autoritățile habsburgice și elementele exploatare devin frecvente în toamna anului 1784, acțiunile tind să ia amploare. Registrul index pe probleme al comitatului Severin atestă o creștere rapidă a numărului fugarilor de pe cuprinsul comitatului în cursul anului 1784²², ceea ce indică, evident, o accentuare a atmosferei de nemulțumire și rezistență față de regimul habsburgic. În noiembrie 1784 Congregația generală a comitatului Caraș atrăgea atenția și solicita organele fiscale să facă tot posibilul pentru încasarea restanțelor de contribuții. Restanța de 4.142 guldeni și 11 creițari²³ a comitatului era și consecința stării de spirit a maselor producătoare față de asuprirea la care erau supuse.

Românii bănățeni și-au exprimat deschis, cu diferite prilejuri în noiembrie—decembrie 1784, hotărîrea de a proceda după exemplul răsculaților din Transilvania. Relatînd Congregației comitatului Caraș fuga sa din Transilvania, nobilul Carol Bistray menționează faptul că în drum spre Banat a întîlnit un grup de țărani bănățeni care se îndreptau spre tirgul din Dobra. Avertizîndu-i asupra răscoalei din Transilvania, cerîndu-le să se întoarcă, aceștia i-au replicat: „Asta ne place, poate dă Domnul să se întîmple și la noi așa”²⁴. Alți nobili transilvăneni refugiați în Banat în zilele răscoalei au declarat că „mai mulți săteni români din Banat trecuți dincolo (Transilvania — n.n.)”²⁵.

¹⁷ Publicist german, posibil chiar autorul relatării din „Politisches Jurnal” din Hamburg despre răscoala populară condusă de Horea, Cloșca și Crișan (Vezi N. Edroiu, *op. cit.*, p. 79).

¹⁸ „Horya und Klotzka. Oberhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen. — Eine physiognomische Skizze, historisch und charakteristisch behandelt; nebst der Geschichte dieses Aufruhrs. — Ein Beitrag zur Menschenkunde und Geschichte der Unmenschheit im 18 ten Jahrhundert des Jahres 1784”, Karisburg und Hermannstadt, 1785, p. 19.

¹⁹ Apud Tiberiu Moț, *Horea, Cloșca și Crișan — o schiță fizionomică*, în „Orizont”, XXXV, 1984, nr. 44 (864) din 2 noiembrie, p. 14.

²⁰ Afirmația administratorului domenal se referă mai cu seamă la activizarea cetelor de haiduci bănățeni.

²¹ I. Lupaș, *Răscoala țăranilor din Transilvania la 1784*, Cluj, 1934, p. 293.

²² Arh. Stat. Timișoara, *fond Prefect. jud. Severin*, reg. 201785.

²³ *Idem*, reg. 1/1785, f. 71, proces verbal 79.

²⁴ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, ..., p. 534; Costin Feneșan, *Știri asupra răscoalei lui Horea în Banat*, în „Apulum”, X, 1972, p. 766.

²⁵ Costin Feneșan, *Știri asupra răscoalei*..., p. 766—767.

Mai cu seamă împotriva dregătorilor comitatelor, vinovați de multiple abuzuri, era îndreptată înverșunarea țăranilor bănățeni. Tot mai des se auzeau, consemnează o circulară parohială înregistrată de Oficiul român-ortodox din Satchinez, în rîndul locuitorilor „*cuvinte fără cuviință împotriva domnilor, a vărmeghiei și împotriva judecătorilor*”²⁶. Sint emise ordine categorice organelor locale „*ca pre norodul cel prost de acest fel de îndrăzneală să-l păzească, dînd domnilor și vărmeghiei cinstea care li se cuvine și plecăciunea ce dătoresc*”²⁷. Apariția răsculaților în zona bănățeană a Mureșului sporește și mai mult starea de tensiune socială. S-au putut auzi „*amenințări periculoase și din partea plebei românești de aici, că la izbucnirea vreunei răscoale și aici la juziile nobililor cu furcoale le vor scoate mațele*”²⁸. Asemenea amenințări au cauzat ordinul Curții din Viena din 2 decembrie 1784 prin care se impunea autorităților din Banat să curme „*acel rău obicei și fără chibzuință socoteală dacă nu vreau să cadă sub acel greu stromf și caznă care va urma*”²⁹.

Semnificativă pentru starea de spirit existentă în Banat în cursul anilor 1784—1785 este proporția înregistrată de haiducie. Cete mari de lotri acționau cu îndrăzneală, lovind autoritățile habsburgice, pe aceia care întruchipau instrumentele oprimării. Sint adoptate noi măsuri pentru stăvilirea acțiunilor lotrilor, însuși contele Anton Janković, comisar regal, fiind trimis în acest scop în Banat³⁰. Consiliul locotenențial regal dispune, la 27 iulie 1784, mărirea numărului militarilor pe teritoriul comitatului Timiș pentru urmărirea lotrilor. S-a perfectat o înțelegere menită să asigure și participarea militarilor din Confiniul militar³¹. După ce la 31 august 1784 autoritățile comitatului Caraș sint atenționate de intensificarea acțiunilor acestor „*răzvrățiți*”³², la 9 octombrie, conducerea comitatului, alarmată, insistă în alcătuirea unor planuri de securitate publică pentru „*extirparea lotrilor*”³³. În aceeași zi, contele Janković propune o acțiune concentrică a comitatelor și armatei pentru stîrpirea „*prădătorilor*”³⁴.

În timpul și în perioada imediat următoare răscoalei, lotria, ca formă a luptei anti-habsburgice, va lua o amploare și mai mare. Consiliul locotenențial regal maghiar adoptă noi măsuri împotriva acestor „*praedones*” (lotri) care „*conspiră*” și amenință „*stăpînirea*”. Satele au fost puse sub o atentă supraveghere polițienească; cnezii și jurații obligați să meargă prin casele țăranilor, la anumite intervale, pentru a sesiza prezența unor

²⁶ I. Munteanu, *Măsuri administrative luate de autoritățile habsburgice în Banat în timpul răscoalei lui Horea, Cloșca și Crișan*, în „Apulum”, VI, 1967, p. 443.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 453; Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 767.

²⁹ I. Munteanu, *op. cit.*, p. 443.

³⁰ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 79.

³¹ Arh. Stat. Timișoara, *fond Prefect. jud. Severin*, reg. l'1784, f. 101, proces verbal nr. 106.

³² *Idem*, f. 102, proces verbal nr. 108.

³³ *Idem*.

³⁴ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente privitoare la istoria românilor*, XV, 2, p. 1753.

persoane străine sau suspecte³⁵. Instrucțiunile Consiliului locotenențial regal din Buda din anul 1785 indicau ca zone de acțiune intensă a unor cete de haiduci, acelea din jurul Virșetului, Becicherecului Mare, Bisericii Albe, Panciovei (azi. R. S. F. Jugoslavia), alături de altele din restul Banatului³⁶. O informație, avind ca sursă cercurile vieneze, menționează faptul că în Timișoara, în toamna anului 1784, cu toții (dregătorii habsburgici — n.n.) erau cuprinși de teamă „să nu fie atacați de rebelii, care aveau multe locuri ascunse în munții de la Lugoș la Caransebeș...“³⁷.

O importanță aparte o prezintă faptul că satele românești bănățene și-au manifestat în repetate rânduri solidaritatea cu lupta cetelor haiducești, servindu-le de adăpost, acoperindu-le retragerea. Cu toate măsurile luate de autoritățile miniere din Banat, „unii cărbunari români, fie din răutate, fie din cauza religiei (comune) sau a legăturilor de sînge, fie a prieteniei sau chiar a întovărășirii tănuite“, erau în înțelegere cu lotrii, căutînd „din această cauză să-i ascundă sau să-i prevină cu ocazia potrelor“³⁸.

La scurt timp după reprimarea răscoalei populare din Transilvania se constată o adevărată adeziune a unor sate românești întregi la lupta lotrilor. În 3 martie 1785 se discută în ședința Congregației comitatului Caras cererea întregii comunități Găvojdia pentru eliberarea locuitorului Ion Iancu și a celorlalți „complici ai săi“, acuzați de lotrie și încarcerati în temnița comitatului³⁹. Aceeași instituție dezbate, în ședința din 7 iulie 1785, petiția locuitorilor din Zorlentul Mare, Zorlentul Mic, Brebu, Soceani, Tîrnova și Scăiuș de iertare a celor două cete de haiduci condamnați și închiși în carcera comitatului. Comunitățile celor șase sate românești solicită pentru membrii cetelor respective „amnistie și grație împărătească“, depunînd, totodată, la casieria comitatului suma de 81 guldeni, 41 crețari în vederea eliberării acestora⁴⁰. Nu este exclusă, credem, o legătură directă între atitudinea sătenilor din localitățile amintite și activitatea cetelor conduse de Teodor David și Alexandru David din Zorlentul Mare, pe care actele Congregației comitatului Caras îi menționează ca fiind înțemnițați „mai ales din cauza tulburărilor din Transilvania“⁴¹.

Nu lipsesc nici frământările și chiar izbucnirile de revoltă. Sînt spontane, locale, dar destul de frecvente dată fiind amploarea măsurilor militare și repetarea sistematică a ordinelor pentru menținerea ordinei și liniștei publice. Stăruința autorităților în această privință constituie o certă dovadă a stării de spirit revoluționare existente și în Banat în timpul marii răscoale populare conduse de Horea, Cloșca și Crișan. Amin-tim doar cîteva asemenea dispoziții. La 9 noiembrie 1784 Congregația comitatului Caras ordonă a se lua toate măsurile necesare deoarece peste

³⁵ Amănunte la A. Țintă, *Lotria — formă de luptă a poporului din Banat împotriva stăpînirii habsburgice*, în „Studii“, XII, 1959, nr. 3, p. 169—191.

³⁶ N. Edroiu, *op. cit.*, p. 26.

³⁷ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, p. 84; A. Țintă, *Răsunetul răscoalei*..., p. 226.

³⁸ Costin Feneșan, *op. cit.*, p. 770.

³⁹ Arh. Stat. Timișoara, fond *Prefect. jud. Severin*, reg. 17/1985, f. 308.

⁴⁰ *Idem*, f. 384.

⁴¹ *Idem*, reg. 9/1784, f. 5.

Mureș localitățile Vărădia și Săvirșin au fost ocupate de răsculați. În acest scop trebuiau examinați și reținuți toți suspectii, toți aceia a căror prezență nu se justifica pe cuprinsul comitatului. Clerul era chemat să contribuie la potolirea spiritelor, să îndemne poporul la fidelitate⁴². În 20 și 21 noiembrie 1784, Congregația Carașului revine cu noi dispoziții precizând că din cauza „*plebei transilvănene răsculate*“, să fie aplicate măsurile de „*liniștire publică*“ pe tot teritoriul comitatului⁴³.

Diversitatea măsurilor adoptate de autoritățile civile, militare și eclesiastice n-au dat rezultatele așteptate peste tot. Deși a fost stăvilită extinderea răscoalei în Banat, starea de spirit revoluționară a țărănimii s-a transformat pe alocuri în revolte locale sau în frământări care amenințau să devină scînteia unei ridicări de amploare. La 13 noiembrie 1784, comisarul regal, contele Janković, era informat de căpitanul Fertemberg că locuitorii din Căpâlnaș erau pregătiți de răscoală și nu au putut fi pacificați decît „*cu asistență militară*“⁴⁴. Mai mulți săteni din Răcăjdia sînt obligați să părăsească comuna deoarece participaseră la „*adunarea de rebel*“ din toamna anului 1784⁴⁵.

Situația existentă în regiunea muntoasă de la Caransebeș spre Dunăre, și în special în zona Sasca—Oravița, îngrijora cu deosebire Curtea din Viena și administrația minieră. La 30 noiembrie 1784, vicecomitele Carașului informează comisarul regal: „*din relatările primite se vede că poporul din ținutul Oraviței și mai ales al Sascăi, este tulburat din cauza tratării dure a unor oficanți și ar începe a se mișca*“⁴⁶.

Încordarea existentă în rîndul maselor românești din sudul Banatului era încurajată și de actele de nesupunere manifestate de grănicerii regimentului româno-iliric. Însuși împăratul Iosif al II-lea avea cunoștință de faptul că trupele acestea „*sînt cam nedisciplinate*“. Împăratul dădea ordin ca „*în cazul în care tulburările tot mai continuă în ținutul de acolo*“, trupele să fie retrase numaidecît, companie cu companie, și ținute în ordine sub inspecția ofițerilor superiori și subalterni pentru a evita „*orice excese și să țină cu țărani*“⁴⁷. Informațiile documentare confirmă sporirea actelor de indisciplină ale militarilor români grănicieri. Nicolae Paulescu, caporal-grănicer din localitatea Zorlențul Mare, a fost închis în temnița comitatului și condamnat „*pentru tulburarea ordinii publice*“⁴⁸. Se înmulțesc și dezertările din regimentul de graniță româno-iliric. Congregația comitatului Caraș dezbate în mai multe ședințe cazurile de dezertare ale grănicerilor Blagoe Pereța, Gruia Folea, zis Simion, din Ciclova⁴⁹, ale lui Marcu Rîmneanțu, Sava Crețu⁵⁰ etc.

⁴² *Idem*, reg. 17/1785, proces verbal nr. 120.

⁴³ *Idem*, reg. 17/1785, f. 115—116, proces verbal nr. 126 și 127.

⁴⁴ I. Lupaș, *op. cit.*, p. 151; A. Țintă, *Răsunetul răscoalei...*, p. 226.

⁴⁵ Sofronie Liuba, Aurelie Iana, *Topografia satului și hotarului Măidan, Caransebeș*, 1895, p. 12.

⁴⁶ A. Țintă, *Răsunetul răscoalei...*, p. 231.

⁴⁷ N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea în Transilvania și Ungaria. 1784—1785*, București, 1884, p. 343.

⁴⁸ Arh. Stat. Timișoara, fond Prefect. jud. Severin, reg. 9/1784, f. 6.

⁴⁹ *Idem*, reg. 37/1785, f. 15.

⁵⁰ *Idem*, reg. 17/1785, f. 312.

Graba autorităților pentru începerea conscripției din noiembrie 1784, accentuează și mai mult starea de spirit revoluționară, provoacă noi frământări în satele bănățene. A existat cu siguranță o vie agitație împotriva conscripției din momentul în care autoritățile consemnează faptul că „s-au întâmplat ca unii prea înaltele porunci nu după driapta învățatură norodului s-au publicat, ci ei fără înțelegere și rîa învățatură... împotriva au tilcuit”⁵¹. Ordinul de conscriere, precizează într-o circulară episcopul Virșetului, Vichentie Popovici, „în streine chipuri” a fost tălmăcit în fața poporului, ceea ce „a dat loc la ridicări peste tot... și astfel de cuvinte întrebuițează cu care împotriva împărăției și obștiei îndeamnă a se ridica”⁵². Această „tilcuire” potrivnică, se simțea dator episcopul Vichentie Popovici să menționeze, „îndemnare spre năpăciuire, întru norod ar fi putut urma”⁵³. Recunoașterea existenței unei stări de spirit tensionate este evidentă.

Frământările au înregistrat o anumită intensitate, fapt ce explică și consemnarea lor în presa din străinătate. Preluind o corespondență din Viena, gazeta „Notizie del Mondo” menționează hotărîrea românilor bănățeni de a deveni „cu toții soldați”⁵⁴, împotrivindu-se astfel recensămîntului sufletelor preconizat de autorități. Informația atestă similitudinea unor situații care au premers marii răscoale populare conduse de Horea, Cloșca și Crișan.

Dat fiind starea de spirit a maselor populare, contele Esterhazy, șeful Cancelariei Aulice, propune împăratului amînarea „conscrierii”, întrucît s-a constatat adeziunea românilor bănățeni la răscoala populară din Transilvania. Contele Esterhazy făcea precizarea: „poporul a alergat la dinșii din Banat, din Ungaria, cu alte cuvinte din toate părțile”⁵⁵. Propunea de aceea intervenția militară energică: „Iar dacă răul acesta în contra așteptării va crește, atunci singurul mijloc este numai armata și pedepsirea exemplară”⁵⁶. Și gazeta „Umständlicher Bericht” atribuie românilor bănățeni un rol activ în răscoală, menționînd că „se adunară în cete și comiseră felurite acte de violență”⁵⁷.

Răscoala populară din Transilvania condusă de Horea, Cloșca și Crișan a deșteptat și în Banat avîntul de luptă al maselor producătoare, în primul rînd al țărănimii române. Cazurile de nesupunere față de autoritățile habsburgice devin frecvente și se manifestă deschis hotărîrea de a proceda după exemplul răsculaților din Transilvania. Pătrunderea unor refugiați din zonele cuprinse de răscoală, manifestările concrete de solidaritate ale românilor din Principate sporesc starea de spirit revoluționară în Banat. Intensificarea acțiunilor lotrilor și mai ales adeziunea unor sate întregi la lupta acestora, răbufnirea nemulțumirilor sub forma unor revolte locale, teama autorităților de o extindere a răscoalei și în

⁵¹ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I, ..., p. 533.

⁵² I. Munteanu, *op. cit.*, p. 443; Arh. Stat. Timișoara, *Condica pentru circulare. Oficiul parohial ortodox român Satchinez*, anii 1781—1792, reg. nr. 4, f. 26.

⁵³ *Idem*, f. 27.

⁵⁴ St. Pascu, *Știri noi privitoare la revoluțiunea lui Horea*, în „Anuarul Institutului de istorie națională”, vol. IX, 1943—1944, Sibiu, 1944, p. 374.

⁵⁵ N. Densușianu, *Revoluțiunea lui Horea...*, p. 306.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 319.

⁵⁷ D. Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. II, p. 675.

această provincie românească, atestă profunda receptare a evenimentelor revoluționare din Transilvania de către masele bănățene, demonstrează voința lor de libertate și dreptate socială.

BEZÜGLICH DER GESINNUNG DER BANATER BAUERNSCHAFT WÄHREND DES VOLKSAUFSTANDES 1784

Zusammenfassung

Der von Horea, Cloșca und Crișan geleitete Volksaufstand in Transsilvanien regte den antihabsburgischen Kampfgeist der Banater Bauernschaft an. Die örtlichen sozial-politischen Gegebenheiten, das Eintreffen von Leuten aus den vom Aufstand betroffenen Gebieten, der Verlauf der revolutionären Ereignisse in der Nachbarschaft der Banater Komitate und die Beweise der Solidarität der Rumänen aus den Rumänischen Landen verstärken die soziale Spannung im Banat.

Es kommt immer häufiger vor, dass man sich den habsburgischen Behörden nicht mehr unterwirft, man bekundet die Entschlossenheit, dem Beispiel der siebenbürgischen Aufständischen zu folgen. Die Intensivierung der Heiduckeneingriffe, der Anschluss ganzer Dörfer an deren Kampf, die Flucht der Bevölkerung oder die Nichtentrichtung der Steuern, der Ausbruch von lokalen Erhebungen (Aufständen) sind Beweise einer günstigen Atmosphäre für die Ausweitung des Aufstandes im Banat. Die von den Zivil-, Militär- und Kirchenbehörden getroffenen Massnahmen für die Aufrechterhaltung der öffentlichen Ordnung und Ruhe beweisen, wie stark das Banat von den revolutionären Ereignissen des Jahres 1784 erfasst war.